

КОСТАДИН КРАЈЕВ

СЕМЕЈНА ЧЕСТ

СЕМЕЙНА ЧЕСТ

“Човек представлява едно много дълго изречение, написано с голяма любов и вдъхновение, но пълно с правописни грешки”

Мнозина бяха в Кабиле момчетата, все връстници на Момчо Раднев, които лете пасяха кой две биволици по тунджалъка, кой десетина овце по селската каба, кой водеше на баща си двете даначета да вървят в правата бразда. Селски чедо, които орисията рано орисала да растат и възмъжават, да се момеят сред нивите и пасищата на къра. Тръните в босите им крачета чет нямат. Сутрин недоспали, рано майките ги будят, защото по харманите мучат, бляят и цвилят добичетата, огладнели за паша.

- Ставай, чедо, слънцето ще огрее биволиците на хармана, та сетне не можеш ги подкара в горещата омара - всяка лятна утрин тъй ще рече майката на Момчо. Тя, майка му, беше навикнала от по-големите ѝ деца да крие майчината милозливост под суровите правила на селското гледане и възпитание, защото селската работа и тундженския чернозем не познава глезене и чакане да се наспят и деца, и родители. На земята, на усилените лета им е нужен черен, и непосилен селски труд. Няма мързел, няма леност, а има катадневна селска работа на нивите, в градината и при добитъка, и тежка работа за сметка на сън и детски игри. Само зимата събираше в четирите големи стаи на селското школо децата, защото дълбоките снегове бяха затрупали къри и баири в снежни преспи, колкото човешки бой. Тук дядо Грудни, училищният прислужник, палеше до червено високите като варели печки и децата, и порасналите момчета и момичета протягаха да стоплят измръзнали ръце. Често ставаха боричкания за по-предно

място до топлото. Тук прехвърляха първите искри на сгледата, на харесването и онова скришом подръпване на двете руси плитчици като миши опашчици.

Момчо Раднев беше седмото дете - изгърсакът в семейството на Яна и Радни Вълв. Роди се на къра по жътва време. Късмет беше този ден за детето и майката, че жетвата беше в Гагова могила, близо до село. По икендия трудната жена легна на сянка до биволската кола, а Радни изгърча за баба Марга, дето все бабуваше на шесте му по-големи момчета и кажи-речи на всички техни връстници в тези години. От залисия ли, от радостни тревоги ли Радни забрави да препусне алестия Дорчо, ами подлюлваше сега като улавно по черния път към село. И Яна не го подсети, а се превиваше на две и все поглеждаше нататък, където чуваше кучешки лай в селото.

- Мъките човешки, боже мой, са дадени все за жената-майка - тъй сама си приказваше Яна, навела се над малкото червено телце на новородения си шести син. - И пак мъжко! Какво ще ги правим с Радни тези шест мъжкари? Де къщи, де ниви и впряг за тях ще стъквим? Хвана се за ума на Радни, че туй ще дойде женско, та да има майчина отмяна. И на шетня да го учи. А то, пак мъжко! Ама тъй - дай Бог да го пази и помага.

Ей тъй тихичко си хортуваше родилката. Яна, докато чакаше да се вестят нейния Радни и баба Марга. И накрая те дойдоха, наистина дойдоха, но при свършена вече работа.

- Ей, ние докато довтасаме, Радне, тя - Яна си знае що да прави, ама и онова, дето е в корема и, то не чака нас - рече баба Марга.

- Така ли станало, стрино Марге? - радостен пита Радни, че без баба Марга Яна, неговата Яна, сама се оправила.

- Пак мъжко дойде, Радне - рече някак гузно послушната негова Яна.

- Харлия да ви е чедото! Нека да е пак мъжко, то всяко на този свят идва с късмета си. Сякаш на държавата войници трябва - смее се от сърце старата жена.

- Тъй, тъй стрино Марге, право го рече. То мъжа за всичко го бива - войник да ходи, и ниви да оре, и къща да гледа - допълни Радни.

- И деца да прави, Радне - мъдро допълни баба Марга.

- Ехе-е-е - смее се Радни - как го рече стрино Марге.

- То си е така, мале - кърши длани баба Марга - Де без мъж деца стават по света...

Летният залез палеше Бакаджиците и хора от Кабралската махала видяха как Радни Вълв водеше за юларите биволска кола, натоварена с най-скъпия товар на сърцето му - шесто момченце, дошло днес на белия свят. Хората видяха да се цъклят другите пет момчета на Радни и Яна Вълви и до тях селската акушерка баба Марга.

Новината, че Радневата Яна родила сама на къра при Гагова могила, пак момче, бързо се разнесе от уста на уста в лятната мастилена нощ от Кабралската чак долу до циганската махала на селото. Никоя от селските жени, връстнички на Яна, не се присмя, защото и те имаха кажи-речи до сега толкова родени. А онези от тях, които бяха с по-малко, не смятаха, че ще им се разминеше в годините пред тях, защото мъжете им бяха все още със запретнати до лакти ръкави.

Радостни мигове, стигащи до религиозна тържественост, преживяваше през тези дни Радни Вълв, че отново стана баща. Това за него беше толкова естествено за истински мъж със селско достойнство. Какво пък, та нали и той имаше петима братя и две сестри – и всичките бяха живи и здрави, имаха свои семейства, дом и имане. Децата растат като гъби, бързо и тихо, доволни при мама и тати. Сега и неговите са така. Поглей след пет-десет години какви напети момци ще порастат. Едно ще оре с него на нивата, другия ще пасе овцете, трети дърва в гората ще сече, а малките ще учат при даскал Марин в селското школо. Сетне порасналите войници ще ходят и един по един семейство и дом ще свъртят. Тъй в главата си Радни Вълв редеше нещата от живота на неговите шест сина.

Само десетина дни Яна остана в къщи с новородения син Момчо. Лято е, ден година храни! Сутрин Радни ще качи

първом люлката с най-малкия син на биволската кола и сетне останалите и потеглят към някоя от неожънатите ниви.

Селският живот на всеки един от голямото семейство на Яна и Радни Вълови си имаше свой образ и ход... Децата им като братя носеха нещо общо и много различно. Ето, Златан – най-големият беше до уши влюбен в Алестия Дорчо, чешеше го с волския гребен по гърба и корема, по краката и главата, плитка плетеше на буйната му грива и опашка, вечер сипваше по две-три пълни шепи овес в яслата. Хвалеше се с техния Дорчо на съседските момчета, че в селото няма друг кон като техния - хубав и напет. Това е едно, но има друго важно: Златан рано се заергени и баща му го ожени преди войниклъка. Радан и Дамян петнадесет-шестнадесет годишни тръгнаха към морето и там пуснаха корени. Радил и Ваклуш израснаха напети работливи момци и набързо ги грабнаха първите селски моми, станаха приведени зетьове в богати семейства. При Радни и Яна останаха най-малките - Мавро и Момчо. Баща им ги учеше кога се сее зимното и пролетното, кога се мърлят и агнят овцете, колко месеца носи биволицата. А селският даскал им разказваше за други страни и народи по света. Тъй растяха здрави и силни и работливи, докато един ден станаха войници.

Дойдоха лоши времена, черните облаци на войната надвиснаха над мирния труд на хората в тяхното село и държавата.

Полкът на Мавро се биеше на предния фронт в унгарската пуста. Радни и Яна получиха две-три писма и сетне онази вест, че техният син Мавро загинал за честта на Родината. Черна мъка стегна в железен обръч сърцата на родителите.

Най-малкият Момчо и той беше по фронтите, но свирел на тръба във военния оркестър на полка, тъй пишеше в писмата си до село. Тази новина бързо се разнесе из селото. Чудом се чудеха и роднини, и чужди, когато бащата Радни една вечер в Божковата кръчма показваше писмата на Момчо.

- На, четете тук - показва с пръст Радни писмото на най-малкия си син Момчо. - "Мамо и тате, аз и други войни-

ци от военния оркестър сме далеч от истинските боеве. Настаниха ни в едно училище. Тук ни учат как да свирим нови военни маршове и други свирни". ...Радни Вълв спря до тук да чете от писмото. Постоя миг-два в някакво безмълвие. Мисълта го отнесе назад в годините. Спомни си оня летен ден по жътва, сякаш вчера беше. Остави Яна на сянка под волската кола да се превива в родилни болки, той хукна по черния път за село да вика баба Марга за помощ на жена си.

И сега хората в кръчмата мълчаха, сякаш бяха се потопили в съкровените мисли на своя съселянин. Това често се случва, в живота човешки - да замълчиш с болката на страдащия или да споделиш чуждата радост. Но сега и днес това всеобщо мълчание не продължи безкрайно. Пръв се обади Младен Зафира:

- Ее, ама, Радане, твоят син най-малкият де, как му викаха сега забравих му името - чукна се по челото Зафира, беше хубавец момче, левент снага имаше. То затова военните началници са го избрали в оркестъра. Там ги оглеждат в снага, в крака, все сербез момчета свирят във военната музика, тъй знам аз - завърши приказката си Зафира.

- Тъй, тъй, Зафире - обади се други мъже от неговата и съседната маси.

- Военният оркестър е представителна военна част - продължи Зафира. - И свирнята им и маршовата им стъпка трябва да бъдат красиви, от един миг да хващат окото и сърцето на всички, които ги слушат и гледат.

- Вярно е това, дето го рече Зафира - допълни Павли Свраката. - В нашия полк тъй беше - най-напред марширува и води военната музика и повежда ротите. Косите ни настърхват, нещо става тука - тупа се Свраката в гърдите. - След музиката марширува командирът на полка и води целия полк.

- Харно, харно станало с най-малкия син на Радни - Харно и за нашето село, дето има наш войник да свири във военната музика - на свой ред се намеси в одумването съседа Личо Чомлето. - Всички момчета на Радни и Яна са харни и работни, дето отидоха не се посрамираха. Тъй де, гледат си работата!

По-нататък приказката на хората в Божковата кръчма продължи все за войната. Някой каза, че в съседното Ирюкчий имало вече двама убити на фронта. Тази новина предизвика гняв и тъга за рано отишлите си два млади живота. Всички виняха главните виновници - Сталин и Хитлер, за тази световна касапница. Но тук само толкова можаха тези стари бащи и дядовци. Някой от тях бяха участвували в първата европейска и познаваха, и трайно бяха запечатали грозното лице на войната - хиляди убити и ранени, човешки мъки и страдания.

- Я, нека дядо Ставри да ни каже как той воюва на южния фронт - рече Божко кръчмаря в оня момент, когато настана всеобщо мълчание и се чуваха само някои скърцания по масите. - Ти, дядо Ставри, нали си участвал в голямата европейска? - продължи да пита Бошко.

Хората вдигнаха глави и насочиха погледи към масата в отсрещния ъгъл. Там с още трима седеше пред половин чашка карашик Дядо Ставри, побелял от годините. Той срещна погледите на своите съселяни и разбра, че те чакат да чуят нещо непознато от неговата уста.

- Какво да ви кажа, бре хора? - започна дядо Ставри. - Там простият войник само слуша и изпълнява заповедите на командира, отива срещу вражеските куршуми. Ако майка ги е родила с късмет, по чудо жив оставаш, ако ли не - при свети Петър. Това е на война. Очите ти се нагледат на убити и ранени, на човешки мъки и страдания. Забравяш, че си човек, вървиш и не знаеш утре прав ли ще останеш или убит като куче в някой окоп. Всичко забравяш когато около тебе свистят куршумите, забравяш, че си мъж, откъде си и що си... Други разполагат с тебе. Лошо, много лошо е войната. Да не дава Господ на никого на война да ходи - завърши своя тъжен монолог дядо Ставри и взе чашата с карашика, отля малко на пода за онези, дето не се върнаха живи като него, и тънко отпи глътка-две.

- Вярно е това, дядо Ставре, хубаво го рече: да не дава Господ никой на война да ходи! А днес пак българските войници се бият в далечни земи за чужди интереси - намеси се Жерко Урума. - Тъй става щото сме малък народ, малка дър-

жава и всеки голям ни впряга, както си ще - продължи Урума. Сякаш нямаше какво друго да каже, защото нещата с нашия народ и държава тъй ставаха...

Войната свърши, кой си дойде - дойде. Хиляди убити останаха по бойните полета на Драва и Страцин. Жив се върна Момчо Раднев. Върна се мършав с една медна тръба в ръцете. Всички му се радваха - майка, баща, братя и съседи. Питаха го как е било там, във войната. А той не се пестеше, разказваше всичко, каквото беше видял, чул и преживял. Разказа и за военната музика. Момчо Раднев се повъртя месец-два в селото при старите родители и все по-често подхвърляше приказка, че живота му щял да потръгне оттук насетне полесно, ако стане музикант. Викали го във военния оркестър на новата армия в големия град. Чудеха се майка му и баща му, що за работа е това, да свириш с тази медна тръба и гърло да храниш?!..

- Кажи, Радни, какъв акъл да дадем на нашия син? - тревожно питаше майката на Момчо вечер под дебелията вълнена черга.

- Ох, Яно, знам ли? - Бия моята изкуфелница като брашнен чувал, но оттам нищо не излиза - отвърща Радни, свил се на топло до остаряващата с черна забрадка своя Яна.

-Аз пък викам да го пущаме. Белким по-харен живот там във войската. Тъй де, Радне. Хранят ги, обуват ги и обличат. Това е най-важно. Какво повече да искаме в тези следвоенни години? То нашето тук живот ли е, крак не подгъваш цяло лято, пролет и есен. Само зимъс, когато вън натрупа един бой сняг и преспи, е малко почивка.

- Момчо, Момчо, Яно ни беше най-малкият син. На него се надявахме, че той ще остане в нашата къща при нас да ни гледа, когато с тебе остареем, а тя ква ще стане сега?

Нещо беше се променило в душата и държането на Момчо Раднев след завръщането от фронта. Не беше оня Момчо, който по цял ден вървеше по двора след баща си и все нещо ще подхване, я по оградата, я ще почисти обора на двете биволици и ще чисти плява в яслите. Тогава баща му го учеше кои работи по ред от сутрин до вечер трябва да

свършат. Радваше се бащата, като гледаше как заякват младите му мишици. Тръгнат ли двамата за къра, Момчо пръв ще впрегне двете биволици в ярема и ще хване да поведе за синджирите добичетата по селския път, а баща му, качен на колата кротко ще подвиква. Там на нивата, го учеше как да изоре първата бразда и продължи да чертае голям правоъгълник с втората бразда.

- Нашата вече е лесна за добичетата и за тебе, защото те знаят как право да вървят напред и се връщат по другата бразда на отсрещния участък - напомняше бащата Радни на своя син. Учеше го да разбира кога са изморени, гладни и уморени работните добичета.

- Сине, изораната нива трябва да има завършен вид, да радва твоето и чуждото око. Накрая трябва да заобикаляш с ралото, че нивата да има вид на момински белкосник по Великден.

Онази вечер Радни Вълв за първи път в Бошковата кръчма чу да приказват, че новата власт насила взела фабриките и банките в градовете, а собствениците вкарала в затворите. Чу още, че в някои големи села на околията карали хората да правят колхози, както било в Русия. Тези две новини за ума на Радни бяха чудеса нечувани! Как така насила ще вземат имотите на хората? Що не попитат тези хора, лесно ли се прави фабриката или банка, та сега ей-тъй да им ги вземат и отгоре на туй за никаква вина да ги пратят в затворите? Ами Земята? - Боже Господи, какви времена настанаха над главите на тоз народ! Щещ-нещещ - насила вземат твоята земя и влизай в колхоза!

Щом чу тези две новини тази вечер Радни Вълв повече не искаше да остане тук, не изпи дори една малка ментовка, а тихомълком тръгна към къщи. Някои махленски кучета го лаеха, спря до един плет да пусне една вода и все си мислеше за това, което беше чул в Божковата кръчма и мира не му даваше. Как така ще вземат на хората имота, без нищо и никаква вина и на всичко отгоре ще ги вкарат в затвора - чудо нечувано по българските земи! Ами земата в колхози - това пък какво е?...